

1970'LERİN TEMASI NATIS

Stephen GREEN

Bu makalede, 1974 Eylül ayında ulusal dokümantasyon, kütüphane ve arşiv düzenlenmesi (DLA) konusunda Paris'te toplanan uluslararası konferansta, İngiliz delegesi olarak görev alan Stephen Green (1) konferansın sonuçları ve ulusal enformasyon sistemlerinin (NATIS) gelecekteki gelişimi üzerinde görüşlerini belirtmektedir.

GİRİŞ

Son yıllarda, ulusal hayatın ekonomik, teknik, sosyal ve eğitim yönünden planlanmasında kaynakların akılcıca kullanılması bir zorunluluk olmuştur. Bu amaçla, halk kütüphanelerinin ulusal düzeyde planlanması fikri geliştirilmiştir. Aynı şekilde, teknik gerekler nedeniyle, UNISIST programının da ilkeleri uyarınca, bilimsel ve teknik enformasyon sistemlerinin (STI) planlanmasında bazı aşamalar kaydedilmiştir. Ancak, bütün dikkatlerin dokümantasyon, kütüphane ve arşiv hizmetlerinin planlanması ve düzenlenmesinde kuruluş ve servislerin oluşturulmasına toplanması yakın zamanlarda gerçekleşmiştir.

Böyle bir planlamanın koordine bir şekilde yürütülmesi ile ilgili ilk adım, 1966'da atılmışsa da, 1974 yılında bölgesel düzeyde Ekvador, Sri Lanka, Uganda ve Mısır'da gerçekleştirilen 4 seri konferanstan sonra, sorun uluslararası düzeyde ele alınmıştır. 1974 yılı Eylül ayında Paris'te gerçekleştirilen ulusal dokümantasyon, kütüphane ve arşiv düzenlenmesi konulu UNESCO uluslararası konferans, konuyla ilgili olarak yapılan ilk toplantı olmuştur. Toplantıda, özellikle dokümantasyon, merkezleri kütüphane ve arşivlerin (DLA) ulusal düzeyde planlanmasında karşılaşılabilecek sorunlar ele alınmıştır. Bu toplantı, ulusal planlama konferanslarında sağlanan bulguların bir genellemesini yaparak metodoloji ve politika saptanması konularına ışık tutmuştur.

1973 yılında Paris'te düzenlenen gelişmekte olan ülkelerde arşiv düzenlemesi konulu sempozyum ve diğer bazı toplantılar, konferanstaki

(1) Bu makalenin hazırlanmasında İngiltere Eğitim ve Bilim Bölümünü kütüphane yetkilisi Philips Swell'e teşekkürü bir borç bilirim. Ancak, burada belirtilen görüşler kendisini bağlamaz.

delegelere pek çok belge sağlamakta yardımcı olmuştur. Uluslararası konferans sırasında, STI kesimindeki ilerlemeyi izleme ve STI faaliyetlerini tamamlayacak konulara eğilme, bu faaliyetlerin diğer kesimlerle olan uyumunu görme olanakları ortaya çıkmıştır.

NATIS'e Bakış : Uluslararası konferansta kabul edilen temel fikir, dokümantasyon merkezleri, kütüphane ve arşivlerin düzenlenmesini amaçlamaktadır.

Konferansta sunulan **National Information Systems (NATIS) : Objectives for National and International Action (2)** adlı dokümanda NATIS kavramı çeşitli kesimlerde bilgi yaymada ve değişik kategorilerdeki bilgi kullanıcıların gereksinmelerine cevap verecek biçimde verilmiştir.

NATIS kavramını yaygınlaştıracak bir programlama için, ilk aşamada UNESCO'ya üye ülkelerin ulusal düzeyde bir enformasyon merkezi kurmaları veya mevcut merkezlerini bu yönde geliştirilmeleri ve dolayısıyla kendi ülkelerinin ekonomik ve sosyal bünyesine ve kültürel yapısına uygun bir şekilde, sektörel ve ulusal bütün kalkınma plan ve politikalarının doğrultusunda bir enformasyon politikası saptamaları öngörülmektedir. Diğer bir deyişle : (a) Böyle bir ulusal sistemin yasalarla kurulmuş, sistemin diğer öğeleriyle işbirliği halinde, kalifiye elemanlara ve yeterli finansmana sahip olması; (b) UNESCO'ya bağlı, kaynakları elverdiğince gelişmekte olan ülkelere ve dolayısıyla üye ülkelerin kendi ulusal enformasyon sistemlerini kurmalarına yardımcı olabilmesi; (c) UNESCO genel müdürlüğü kanalıyla üye ülkelere danışarak gereği halinde makina ve teçhizat yardımı yaparak, UNESCO faaliyetlerini ulusal, bölgesel ya da uluslararası düzeyde koordine etmesi; (d) UNESCO ile uluslararası kuruluş olan fakat resmi niteliği bulunmayan ve konferansta işbirliği yapılan diğer 3 kuruluşun (IFLA, FID, ICA) işbirliğinin devamını sağlamak ve bu işbirliğinin diğer uluslararası, ancak resmi olmayan kuruluşlarla da kurulması öngörülmektedir. Bu tür kuruluşlar arasında uluslararası Standardizasyon Örgütü, Uluslararası Reprografi Konseyi, v.s. sayılabilir.

DLA'NIN YAPISI : TANIM

Ulusal bir enformasyon yapısının 2 ögesi bulunmalıdır.

1. Bölgesel ve ulusal düzeyde planlama ve koordinasyon politikası saptamak ve DLA hizmetlerini ülke çıkarlarına uygun bir biçimde düzenlemek.

(2) COM. 74/NATIS/3. Amaçlar, adı geçen dokümanın 8—32 sayfalarında verilmektedir. Uluslararası NATIS konferansının raporu, «Unesco Bulletin for Libraries, Jan. — Feb. 1975» sayısında verilmiştir.

2. DLA hizmetlerini hükümetin desteği olarak veya olmadan verimli bir şekilde koordine etmek. Bu hizmetler, bilgi toplama veya dağıtma işini yükümlenmiş diğer kuruluşlarla (Örneğin kütüphaneler, arşivler, dokümantasyon birimleri, enformasyon merkezleri, bilimsel araştırma kurumları, basım ve yayın evleri gibi kuruluşlarla) kaynaklar elverdiğince yerine getirirler.

NATIS'İN ÖZÜ

10—15 yıl önce ağırlık noktası bilgi transferinde kullanılan teknik projelere verilmiş olduğu halde, (pek çok ülkede eş anlamda kullanılan) kütüphane ve dokümantasyon ile ulusal enformasyon örgütü arasında yakın ilişki olduğu açıktır.

Gerçekten, insan kaynağının çok kısıtlı olduğu bilinen bir düzende, UNESCO, DLA hizmetlerini, bu kısıtlı kaynakların en iyi şekilde kullanılmasına önayak olmakla yerinde bir iş yapmıştır.

IFLA Genel Konseyi de, Washington'daki son toplantısında, UNESCO konferansının sonuçlarını geliştirmek ve bu sonuçların hız kazanmasını sağlamak amacıyla, ulusal ve uluslararası kütüphane planlaması temasını işlemiştir. Şüphesiz, NATIS, gelecek kuşağın temel amaçlarından biri olacaktır.

NATIS programının 4 karakteristik özelliği kolayca tanımlanabilir:

- 1 — NATIS bütün alanları, bütün bölümleri kapsar, her ülkede uygulanabilir. NATIS, kendini oluşturan birimler kanaliyle uluslararası bir uygulama alanına sahiptir. Bu konuda ilk adım, UNISIST programında belirtildiği gibi, özel bazı sorunların çözümlenmesi için çaba harcanmak suretiyle atılmıştır. Şimdi, NATIS programı geliştikçe, hükümetlere, enformasyon faaliyetlerinin ulusal çapta ve her düzeyde yapılabilmesini amaçlayacak rehberlik olanağı sağlamaktadır.
- 2 — NATIS, bilgi dağılımında kullanılan çeşitli süreçlerin ve bu konuda iş gören kuruluşların fonksiyonel olarak birbiriyle bağımlı olduğunu ve resmi veya gayri resmi kanallarla bu kuruluşlar arasında bir enformasyon şebekesi kurmanın olasılığını bilmektedir. Bu anlaşıldığı takdirde, ulusal ve uluslararası düzeyde enformasyon hizmeti görürken duplikasyon önlenmiş olur.

NATIS, hükümetin bilimsel ve teknik enformasyon alanında UNISIST programına uymak gibi konularda, ulusal enformasyon politikasıyla bütünleştirilmelidir. Şüphesiz ki, NATIS ve UNISIST programları bir-

birini tamamlamaktadır. NATIS, kütüphaneyi kullanan vatandaşın bilim adamına kadar her kitleye istediği bilgiyi sağlamak amacıyla örgütlenmeye olanak sağlamak suretiyle gelişmiş veya gelişmekte olan bütün ülkelerde, ihtisaslaşmış bölgesel ve dünya çapında gelişmiş enformasyon sistemi kurma olanağını tanımaktadır.

NATIS, teknik yönden üstün nitelikte programlardan ulusal bir örgütlenmeye olanak sağlamak suretiyle gelişmiş veya gelişmekte olan bütün ülkelerde, ihtisaslaşmış bölgesel ve dünya çapında gelişmiş enformasyon sistemi kurma olanağını tanımaktadır. NATIS, teknik yönden üstün nitelikte programlardan yararlanılmasına yardımcı olmaktadır.

Dolayısıyla ulusal birliğin sağlanması için, bölgesel ve ulusal faaliyetlerde uyumlu olmak zorunludur. Bu uyum, NATIS ile sistematik ve planlı bir şekilde sağlanmış olacaktır.

3 — NATIS, değişikliğe açıktır. Ulusun politik, sosyal, ekonomik ve kültürel koşullarını göz önünde tuttuğu için gelişmekte olan ülkelere ve gelişmiş ülkelere aynı derecede hitap eder. Örneğin, enformasyon hizmetlerinin ücret karşılığı yapılması konusunda çeşitli görüşler olmakla beraber, bu NATIS'in bütünlüğünü engellemez. Elbette, ekonomik gelişme hızı, bu hızı sağlamakta kullanılan yöntemler, yönetim ve karar organlarının yapısı, DLA yapısının gücü ve otonom olup olmadığı, NATIS'in nasıl kullanılacağını etkileyen yollardır. İyi örgütlenmiş enformasyon sistemlerinin bulunduğu ülkelerde, NATIS programları, düzeni ve uluslararası sistem içindeki yerini belirleyen bir gösterge olabilir. Daha az örgütlenmiş enformasyon sistemlerine sahip ülkelerde NATIS, kısa sürede yerel koşullara uydurulabilecek modeller verebileceği için, etkili bir ulusal sistemin kurulmasına büyük katkıda bulunacaktır.

4 — NATIS, ulusal plan ve politika hedefleri içinde DLA'nın bütünlük biçiminde düzenlenmesi olanağını sağlar. Böylece, ulusal insan gücü kullanılmasını amaçlayan ülkelerde NATIS, DLA'nın insan gücünü en etken bir şekilde kullanmasını planlar ve dolayısıyla DLA'nın insan gücü yönünden tercihinin ne olduğunu belirler.

Ayrıca NATIS, Genel Kurulun Altıncı Özel Toplantısı'nda tanımlanan biçimi ile yeni uluslararası ekonomik ve toplumsal düzen içinde yer almaktadır. Enformasyona erişebilme olanakları, «her bireyin yaşam düzeyini yükseltme» sürecinin başlıca gerekleri arasında yer alır ve istediği enformasyonu istediği kadar alabilmesi, bu gereğin başlıca koşullarından birisini oluşturur. Bu koşulun bulunmadığı durumlarda son Birleşmiş Milletler kararının anlamı ortadan kalkacaktır. Dolayısıyla

NATIS ulusal enformasyon birimlerinin yeterli ve günümüzde olduğu kadar gelecekte de bütün kullanıcıların gereksinmelerine karşılık verebilecek bir düzeyde tutulmasının yararlarına inanmaktadır.

NATIS'İN ÖNEMİ

NATIS'in Paris'teki delegeler tarafından kabul edildiği şekilde tanımlanması ve UNESCO genel konferansı'nın önerileri bizleri 2 sonuca ulaştırmıştır : Birincisi, üye ülkelerin hükümetlerini DLA konusunda planlama ve programlama yapacak şekilde kararlar almaya yöneltmiştir. Hükümetler ve kamu kuruluşlarının yetkilileri enformasyon sağlamada ve halkın bu konuda eğitilmesi konusunda sorumluluk almaya çağırılmıştır. Konferans, enformasyon birimlerinin birbiriyle olan ilişkisi ve ülkedeki diğer sosyal, ekonomik ve kültürel organlar arasındaki bağlantıyı kurmak ve bazı durumlarda da bu örgütlerin koordinasyon kopukluğunu gidermek suretiyle, ülkelerin kalkınma politikası için gerekli hayati rolün hükümetlerce oynanmasını sağlamaktadır. İkinci olarak konferans DLA'nın gelişmesi ve yapısı, görevleri, fonksiyonu ve potansiyeli konusunda UNESCO'nun rolünün ne olabileceğini göstermiştir.

IFLA'nın Evrensel Bibliyografik Kontrol (UBC) programını yönetmesi konusunun, delegeler tarafından NATIS'in temel amacı olarak konferansa götürülmesinin UNESCO tarafından desteklenmesi bunun en iyi örneğidir.

NATIS'İN İSTEMLERİ :

NATIS'in planlanıp gerçekleştirilmesi ulusal, uluslararası, gerektiği takdirde de yerel düzeyde olacaktır. NATIS'in gereksinmelerinin ne olacağı konusunda ayrıntılara girmek için henüz çok erken olmakla beraber, ulusal değişkenler dikkate alınmaksızın, şu noktalar göz önünde bulundurulmalıdır :

1 — Fizikî, malî, teknik, insan gücü ve kuruluşlar yönünden bir kaynak tespiti yapmak ve bu kaynakların nasıl kullanılacağını araştırmak. NATIS planlamasında ilk gerek budur. Ancak, NATIS programlarının yeterli bir şekilde hazırlayıp yürürlüğe koyarken, gerekli bilgi elde yok diye işi savsaklamak hatalıdır. Ayrıntılı bilgiler yoksa, eldeki bilgilerin ışığında işe girişmeli ve hatalar meydana geldikçe gerekli düzeltmeler yapılmalıdır. Bundan başka, NATIS'i gerçekleştirirken, halen mevcut değerli plan ve programlara bir zarar gelmeyeceğini belirtmekte yarar vardır. Aksi halde NATIS'in gerçekçi ve pragmatik temelinde zarar verilmiş olur. Dolayısıyla, UNESCO'nun NATIS'e el atmasının nedeni, DLA'

nın daha önceki çalışmalarını engellemek yerine, yeni bir çerçeveye içinde yeniden düzenlemektir.

2 — Kullanıcının ne istediğini bilmesi ve enformasyon kaynaklarını isteğine uygun olarak kullanması, gereksinmesini etkiler. Kullanıcı gruplar, genellikle politika saptamada etkili olmaktadır. Dolayısıyla, bu gruplarla anlaşma halinde olmak NATIS'in amacına ulaşmasında etkili olacaktır.

Konferansta da belirtildiği gibi kullanıcının ne istediğini bilmesi okuma alışkanlığının verilmesiyle yerine getirilmiş olur. Yayınların fiyatlarının yüksek olması bu alışkanlığı önlemektedir. Bu nedenle, UNESCO'nun basılı eserlerde enflasyonun etkilerini yok edecek bir fon kurması önerilmiştir.

3 — Ulusal ve uluslararası bilgi transferine yardımcı olacak standartların geliştirilmesi. Gelişmiş ve ticarî amaçla kurulmuş enformasyon sistemleri ile birlikte uluslararası standardizasyon örgütü özellikle bu konu üzerinde çalışmalar yapmaktadır.

4 — Eldeki en uygun teknolojinin kullanılması. Bu, pahalı yazılım (Software) ve donanım (Hardware) sağlanması anlamına gelmediği gibi herhangi bir uygulamada en az harcama ile en yararlı sonucun elde edilmesi demektir. Konferansta, mekanize tekniklerin kullanılması halinde teknolojik ortamın dikkate alınması önerilmiştir. Yeterince eğitilmiş personelin bulunmadığı bir ülkede yabancı teknolojileri alıp getirmek yerine mevcut olanakları kullanmak suretiyle ülkenin teknolojik koşullarından yararlanarak basılı yayınlara yer vermek daha akıllıca bir tutumdur.

5 — İnsangücü gereksinmesini karşılayabilmek için sürekli araştırmalarda bulunmak. İnsangücünün miktar olarak değerlendirilmesi ekonomik değişiklikler, hükümetin yaptığı planlar, saptanan öncelikler gibi değişikliklere bağlıdır ve DLA hizmetleri için gereken insangücü ulusal plan veya politikayı bu değişkenlere uygun olarak konulmalıdır.

6 — **Objectives for National and International Action** adlı NATIS dokümanının 10. ve 11. maddelerinde belirtildiği şekilde hukukî ve malî mekanizmayı desteklemek. Bu konuyla ilgili ayrıntılı çalışmalar NATIS'in uzun dönemli çalışma programının kapsamı içindedir.

7 — Uygun tekniklerin ve veri toplama mekanizmasının başlatılması aşaması da dahil olmak üzere, bütün enformasyon sürecinde, belirli aralıklarla NATIS programının değerlendirilmesi. Bu olmadan, NATIS'in gelişmesine önderlik etmek olanak dışıdır. Ulusal yapıyı meydana getiren birimlerin ayrı ayrı değerlendirilmesi ve kullanıcının tepkisinin ne olduğu hakkında bu suretle fikir edinilmesi bizi en kesin ve doğru yar-

gıya götürecektir. NATIS programı bütün alınan tepkilere cevap verecek şekilde hazırlanmalıdır.

NATIS'İN ÖNCELİKLE ELE ALACAĞI KONULAR

Konferansta, NATIS kavramının yerleştirilip kabul edilmesinden sonra işbirliği yapan uluslararası kuruluşlar veya üye ülkelerin işi ele alabilmesi için bir takım öncelikler tanınmıştır.

Burada, bu önceliklerin genel nitelikte olan kısmı verilmektedir :

1. UNESCO, en geç 1976 Aralık ayına kadar üye ülkelere NATIS'in kuruluşu hususunda rehberliği gerçekleştirecektir. Bu konu, diğer uluslararası kuruluşlarla bir fikir birliğine varıldıktan sonra gerçekleşmiş olacaktır.

2. UNESCO, IFLA'nın evrensel bibliyografik kontrol (UBC) konusundaki programını amaçlara en uygun şekilde destekleyebilmenin yollarını aramaktadır.

UNESCO, IFLA'nın Londra'daki uluslararası UBC şubesine mali yardımda bulunmayı kabul etmiştir ve ulusal bibliyografya merkezlerinin temsilcileri ile 1977 yılında bir toplantı yapmak üzere IFLA ile işbirliği halindedir. Bu toplantıda, ulusal bibliyografya merkezlerinin gereksinmelerine cevap verecek, bibliyografya düzenlemek, kapak düzeni, bibliyografik bünyelerin standart hale getirilmesi gibi konuların ele alınması düşünülmektedir. Bu toplantının hazırlıkları ile ilgili olarak, UNESCO'nun ulusal bibliyografya hazırlanırken gerekli materyelin istatistiksel analizi ile ulusal çıktı arasındaki bağlantı, bibliyografya çalışmalarında çıkan yasalar gibi konularda yapılacak araştırmaların desteklenmesi istenmektedir.

Konferansta, NATIS'in temel amacı olan UBC kavramının kabul edilmesi konusunda fikir ayrılığı vardı. UBC, ulusal koşullar elverdiği şekilde, fazla masrafa gerek kalmadan yürütülebildiği gibi, hükümetlerin uyguladığı diğer programlarla da uyuşabilir zihniyeti hakimdi.

3. UNESCO, dokümantasyon, kütüphane ve arşiv konularında hazırlanan programların uyumsuzluğa düşmeden ve daha iyi bir şekilde yürütülmesinin yolları aramasının yanı sıra, bilgi yayma ve enformasyon sağlamada dokümantasyon merkezleri, arşiv ve kütüphanelerin görevlerini yapmalarına yardımcı olmaktadır.

Bu konuda, kuruluşlararası bağlantının tam olarak gerçekleştirilmesi ve gerekirse çeşitli kesimlerde danışmanlık veya yardımın UNESCO tarafından gerçekleştirilmesi sağlanmıştır.

4. UNESCO, ISO kanalıyla enformasyon alanında ulusal ve uluslararası düzeyde standartlaşmayı teşvik etmektedir ve diğer kuruluşlar-

la doğrudan doğruya ilişki kurarak, UNESCO ve Birleşmiş Milletler bünyesi içinde standartlaşmanın uygulandığını kontrol etmek olanağına sahiptir.

5. UNESCO, küçük çapta uzmanlar grubuna hitap eden konferanslar düzenlemek yerine üye ülkelerin katılacağı geniş çapta konferanslar düzenleyecek şekilde kaynaklarını geliştirmiştir. Bu konferanslar dokümantasyon, kütüphane ve arşiv planlamasına yönelik çalışmalar olup, bu eğitim faaliyetlerinin, konuyla ilgili personelin sorunlarını çözümlenmeyi başaracak şekilde yetiştirilmelerini olanaklı kılacak biçimde düzenlenmesine dikkat edilecektir.

6. UNESCO, DLA'nın ulusal düzeyde planlanması ile ilgili bir durum muhakemesi yaparak ve edindiği bulguları üye ülkelere bildirmektedir. UNESCO, bu planı değerlendirerek edinilen tecrübeyi ilerideki programlarda dikkate almakla yükümlüdür.

7. UNESCO ve üye ülkeler eşit miktarda dokümantasyon, enformasyon görevlileri ve kütüphaneci ve arşivcilerden meydana gelen bir çalışma grubu teşkil ederek 1978 yılının ikinci yarısında bir toplantı yapmak kararı almışlardır. Bu toplantıda, bu konularda meydana gelen gelişmeler değerlendirilerek daha sonraki bir tarihte UNESCO ile üye ülkelerin birlikte düzenleyeceği uluslararası bir toplantının yapılması hususunda gerekli çalışmaları yapacaklardır.

8. UNESCO, bağımsız uzmanlar grubu teşkil ederek, DLA konularını kapsayan alanlarda çalışmalar yapmayı ve DLA'nın kapsamı içine giren konuları kendi programıyla uyumlu hale getirmeyi düşünmektedir.

9. UNESCO, gelişmekte olan ülkelere modern enformasyon teknolojisinin yasalar dahilinde uygulanabilmesi için gerekli uzmanları sağlamaktadır.

10. UNESCO, özellikle bilgi saklama alanında modern enformasyon teknolojisinin kullanılması ve ekonomik bir şekilde bilgi transferi yapmada karşılaşılan sorunlarla ilgili bir çalışmayı başlatmıştır.

11. NATIS planlamasında anahtar personelin değerini bilen üye ülkeler, diğer mesleklerde eğitim görmüş uzmanlara sağlanan kolaylıkları, DLA konularında çalışan personele de sağlamalıdır.

Bu önerilerin ışığı altında NATIS programı ortaya çıkmıştır. Kavram geliştirildikten sonra, gelecek yıllarda, NATIS'in amacına ulaşacağı, konuyla ilgilenen herkes tarafından kabul edilmektedir.

Çeviren :

Gülgönül BÜYÜKDORA

Milli Prodüktivite Merkezi

Teknik Enformasyon Görevlisi